

dubium vocant *methodicum*, propterea quod in eo non est sistendum, (dubium enim in quo assereretur esse sistendum, est dubium *scepticum*), sed tanquam methodus adhibendum, ut firmissimum reperiatur certitudinis fundamentum.

Ratio quam afferunt est, quod mens, accepto alio statu tanquam philosophandi principio, se infallibiliter exponit periculo aedificium scientificum superstruendi principiis falsis. Etenim, aiunt, ob praejudicia anteaetatis, quivis intellectus multa falsa pro veris admittit, iisque pari adhaeret firmitate, qua iis quae reapse sunt vera. Horum autem praejudiciorum causa alia est cuique intrinseca, alia extrinseca; causa intrinseca duplex potissimum assignari potest, nimirum sensuum fallacia mentisque in iudicando praecipitancia; extrinseca causa est tum auctoritas parentum, tum auctoritas magistrorum.

139. II^a est *dogmaticorum consequentium*. Juxta hos initium philosophandi est *status certitudinis, qui tamen investigationem quamdam non excludit*; nam ut monet Philosophus « decet investigare volentes prae opere bene dubitare: posterior enim investigatione solutio dubitatorum. » Porro si agitur de principiis et factis quae dicuntur immediate evidētia, mens inquit utrum reapse sint talia, sive quod idem est, non incipit negando ea esse evidētia, sed abstrahens a certitudine, quasi tentat dubitare. Si vero agitur de iis quae non sunt immediate evidētia, mens inquit quomodo principiis immediate evidētibz demonstrantur; iterum ergo non incipit negando, sed abstrahendo a certitudine et quasi tentando dubitare.

Praetermissa sententia Kantii de qua nonnulla in loco commodiori dicentur, in sequentibus refutanda venit cartesianorum sententia, deinde comprobanda sententia dogmaticorum consequentium.

§ 2. Rejicitur dubium methodicum cartesianorum.

Thesis 5. Tanquam philosophandi principium admitti nequit dubium methodicum cartesianorum.

140. PROB. I^m ARG. Petitur ex eo quod *involvit scepticismum*. Illud tanquam philosophandi principium admitti nequit

quod scepticismum involvit. Atqui dubium methodicum cartesianorum scepticismum involvit. Ergo admitti nequit tanquam philosophandi principium.

Prob. Min. Dubium cartesianorum versatur etiam circa prima principia et facta immediate evidētia. Atqui dubium, versans circa prima principia et facta immediate evidētia, involvit scepticismum. Ergo.

Prob. Min. Tale dubium non potest expelli; etenim a) non datur medium quo expelli posset; b) etiam si daretur, de hoc ipso medio esset dubitandum. Atqui dubium quod expelli nequit, adeoque in quo est remanendum, est scepticum.

II^m ARG. Illud tanquam philosophandi principium admitti nequit, quod sibimetipsi repugnat. Atqui dubium methodicum cartesianorum sibimetipsi repugnat. Ergo.

Prob. Min. Dubium methodicum statuit ex una parte de veracitate rationis absolute esse dubitandum, propterea quod multa falsa tanquam vera habuit; ex altera parte admittit indubitatum et verissimum esse iudicium rationis circa factum existentiae propriae. Atqui quod haec admittit, sibimetipsi repugnat seu contradictoria admittit; nam qui admittit de veracitate rationis absolute esse dubitandum, tanquam indubitatum admittit nequit iudicium ab hac ratione elicitedum.

141. Satisfit difficultatibus. Obj. 1. Admittendum est dubium methodicum cartesianorum, vel incipiendum est a statu certitudinis. Atqui id alterum teneri nefas est. Ergo.

Prob. Min. Nequit quis se exponere periculo aedificium scientificum superstruendi fundamento falso. Atqui hujusmodi periculo se exponit qui a statu certitudinis incipit. Ergo.

Prob. Min. Mens est praejudiciis repleta, quorum causa est tum homini intrinseca tum ei extrinseca, uti in statu quaestionis declaratum est. Atqui, sic se re habente, qui a statu certitudinis incipit, se exponit etc. Ergo.

Resp. Dist. Maj. Admittendum est dubium cartesianorum vel incipiendum est a statu certitudinis, aut nulla inquisitione instituta circa ea quibus mens adhaeret, aut tali inquisitione instituta, *Conc.*; admittendum est dubium methodicum vel incipiendum a statu certitudinis, *nulla crisi facta, Neg.* Dis-

unctio enim sic proposita non est completa et proinde falsa est major. *Cdt. Min.* Nefas est incipere a statu certitudinis, *nullo examine de propositis facto, Conc.; secus, Neg.* Ad prob. *Conc. Maj.; Dist. Min.* eodem modo. Ad prob. minoris resp. a) *Transm. Maj. Dist. Min.* uti supra; b) *Dist. Maj.* mens est repleta praejudiciis circa *immediate evidentia, Neg.* Circa *mediate evidentia, Subd. circa omnia Neg.; circa multa, Transm.*

142. Obj. 2. Illud non ducit ad scepticismum quod cartesianis fundamentum suppeditavit certitudinis rerum. Atqui dubium methodicum cartesianis suppeditavit fundamentum certitudinis rerum. Ergo illud dubium non est scepticum.

Prob. Min. Talis a Cartesio institutus est processus :

1. Reflectit homo supra seipsum et se detegit cogitantem; de facto autem cogitationis dubitare est impossibile. Se detegendo cogitantem, implicite videt se esse existentem. Ex his exurgit *primum principium* : « cogito; ergo sum. » — Observare juvat Cartesium cogitationis nomine intelligere quamlibet animae modificationem.

2. Ex facto isto certissimo educitur lex universalis, seu criterium certitudinis : « *id omne est verum, quod clare percipitur.* » Quae lex est *secundum principium* Cartesii.

5. Reflectens in cogitationem, Cartesius eam deprehendit tanquam modum *simplicem* et tanquam *finitum*. — a) Ex primo caractere derivavit *animae simplicitatem*. De quo enim praedicatur modus simplex, id est ipsummet simplex; talis enim modus est oppositus attributis materiae. — b) Ex altero concludit *Deum existere* et esse *infinite*. Etenim, ait, idea finiti haberi nequit nisi habeatur idea infiniti, quae sit tota positiva; finitum enim concipitur per negationem infiniti, et est ei contradictorie oppositum. Sed idea positiva infiniti ex consideratione rei finitae hauriri nequit; ergo in intellectu fuit producta per ipsummet Deum, dum animam creabat. Deus ergo non tantum existit, sed est infinitus. — Eodem modo probare aggreditur ceteras *ideas metaphysicas esse menti innatas*.

4. *Existentia Dei etiam eruitur ex idea Dei formaliter inspecta*. Id enim est verum, ait Cartesius, quod clare et distincte percipitur. Sed ita percipitur Deum existere. Ergo.

5. Sensationes apprehendunt corpora. Inquisivit Cartesius an homo non illuderetur per genium has repraesentationes in ipso producentem. *Derivavit certitudinem de veracitate intellectus et sensuum et de corporum existentia, ex existentia Dei sibi jam demonstrata.*

6. *Ex infinitate Dei conclusit in mundo non esse defectum nec limitem.* (Quam propositionem arripuerunt pantheistae, et ex ea deduxerunt mundum esse infectum, aeternum, ipsummet Deum. Explicuit Cartesius mente sua mundum non esse simpliciter infinitum, sed indefinitum).

7. Ex duratione rerum existentium, ex earum contingentia, deducit necessitatem conservationis; conservationem definit continuam rei creationem. (Quae propositio ansam praebuit occasionalismo).

RESP. Dist. Maj. Illud non ducit ad scepticismum quod cartesianis, *sibi non contradicentibus nec petentibus principium*, suppeditavit fundamentum certitudinis, *Conc.*; quod cartesianis, *sibi contradicentibus et petentibus principium*, suppeditavit fundamentum certitudinis, *Neg. Cdt. Min.*

Explic. a) Cartesiani admittunt factum cogitationis tanquam certum et tale ut de eo non possit dubitari; ergo immerito statuunt de omnibus *debere dubitari*. b) Eliciunt duplex iudicium certum : *Sum cogitans; ergo sum*. Illud iudicium eliciunt utendo facultate cujus veracitas nondum sibi est certa. Ergo sibi contradicunt et petunt principium : *Sibi, contradicunt* : qui enim contendit iudicium esse certum implicite dicit intellectum esse capacem assequendi verum; ex altera parte contendunt cartesiani hanc capacitatem mentis sibi non esse certam, nisi prius certa sit Dei existentia. — *Petunt principium* : dicendo enim elici iudicium certum, innituntur capacitati intellectus ad verum assequendum; sed cognitio hujus capacitatis, eorum iudicio, fluit mediate ex principio primo. c) Pariter ex idea Dei inferunt cartesiani existentiam Dei; ex existentia Dei inferunt veracitatem rationis. Sed ut quis ex idea Dei inferre valeat existentiam Dei, debet prius admittere capacitatem rationis assequendi verum. Ergo iterum sibi contradicunt cartesiani et petunt principium. d) Insuper multiplici alio vitio

laborat eorum processus: Falsum enim est α) claritatem et distinctionem ideae esse ultimum certitudinis criterium, uti probabitur capite quarto hujusce tractatus; β) finitum concipi per negationem infiniti, conceptum vero infiniti esse totaliter positivum; γ) ideas metaphysicas esse menti humanae congenitas; δ) existentiam Dei colligi posse ex idea Dei formaliter inspecta; ϵ) Deum esse causam immediatam ideae Dei.

§ 3. *Stabilitur sententia dogmaticorum consequentium.*

143. Dogmaticorum consequentium sententia tenet recte philosophari volenti incipiendum esse a statu certitudinis, qui tamen examen haud excludit. Ex hoc sequitur quaedam citra demonstrationem pro certis accipienda esse: sunt autem facta interna per sensum internum renuntiata, et principia quaedam ex ideis efflorescentia.

Inter veritates indemonstrabiles, quaedam ceteris praestant eo quod sunt fundamentum omnis certitudinis: sunt vero numero duae, nempe *factum primum* et *principium primum*. Quibus nonnulli addunt *conditionem primam* seu capacitatem mentis assequendi verum. Nobis vero videtur hanc capacitatem mentis esse demonstrationis capacem, nempe demonstrari a posteriori ex effectu, ut supra diximus.

Thesis 6. Nonnulla pro veris sunt habenda sine demonstratione proprie dicta.

Sensus. Aliquid esse verum idem audit atque subjecto convenire praedicatum. — Aliquid esse certo verum sive objective certum, est praedicatum subjecto convenire ob motivum infallibile. — Hinc sensus thesios hic est: Quibusdam propositionibus mens adhaeret ob motivum infallibile, licet connexio objectiva subjecti cum praedicato per nullum medium demonstrari queat, adeoque quia connexio est immediate evidens.

144. Prob. Indirecte. Admittendum est illud, quo rejecto, inducitur processus in infinitum, vel lapsus fit in scepticismum; atqui rejecto quaedam pro certis admittenda esse citra ullam demonstrationem, vel inducitur processus in infinitum, vel lapsus fit in scepticismum. Ergo.

Prob. Min. Qui hoc non admittit, inducit seriem successivam demonstrationum, qua nimirum successive demonstrantur praemissae quae adhibentur; in hac autem serie vel devenit ad praemissas quae ulterius jam non demonstrantur, vel ad tales praemissas non pervenit. Atqui, si pervenit ad principia prima, lapsus fit in scepticismum; si non pervenit, inducit, uti patet, seriem infinitam demonstrationum. Ergo, non admissa quaedam citra demonstrationem esse admittenda, vel inducitur processus in infinitum, vel lapsus fit in scepticismum.

Patet 1^a pars minoris quia hae praemissae jam non demonstrantur; hinc si id, quod non demonstratur, certum non est, certae non erunt; si autem incertae sunt, incertae reddunt ceteras praemissas quae iis inniuntur, et jam collabitur certitudo totius seriei demonstrationum.

145. Coroll. 1um. Ergo aliquid potest esse objective certum et evidens duobus modis: a) *mediate*, seu ope alicujus medi, b) *immediate*, seu seposito omni medio.

Coroll. 2um. Ergo non caece admittuntur prima principia, sed ob lucem qua ex seipsis coruscant.

Coroll. 3um. Ergo quaevis demonstratio inniuntur principiis indemonstrabilibus et per se veris.

Thesis 7. Factum primum, h. e. existentia propria; principium primum, h. e. principium contradictionis: a) saltem implicite apprehenduntur quovis judicio certo; b) fundamentum sunt omnis certitudinis; c) demonstrari nec debent, nec possunt.

1^a PARS. *Factum primum et principium primum in quovis judicio certo percipiuntur saltem implicite.*

Sensus. Quoties motivum infallibile probat connexionem praedicati cum subjecto et mens huic connexioni assensum suum praestat; toties implicite percipit intellectus: α) se esse; β) nihil simul posse esse et non esse.

146. Prob. A. Mens implicite percipit factum primum. Ille implicite percipit se esse, qui implicite percipit se videre connexionem praedicati cum subjecto, et motivum hujus connexionis. Atqui in quovis judicio certo mens saltem implicite haec duo percipit. Ergo.

Patet Major quia percipere *se videre* perinde est ac percipere *se esse videntem*.

Prob. Min. In quovis iudicio certo apparet menti motivum circumstans objectum et ostendens rem aliter esse non posse, uti patet ex natura certitudinis. Atqui quoties menti apparet tale motivum, mens implicite percipit *se videre* hanc connexionem et ejus motivum; nam motivum menti apparere est idem ac mentem hoc motivum perspectum habere; illud autem idem est ac percipere *se videre* rem et ejus motivum.

B. *Mens implicite percipit principium primum.* Ille saltem implicite percipit principium primum, qui implicite percipit nullam oppositi formidinem haberi posse. Atqui in quovis iudicio certo mens implicite percipit nullam oppositi formidinem haberi posse. Ergo percipit principium primum.

Patet major quia, amoto principio primo, exurgit formido oppositi. — Patet minor quia in iudicio certo percipitur motivum ostendens rem sic esse et aliter esse non posse.

Thesis dicit *saltem implicite*: uti enim patet, circa utrumque eorum efferrī potest iudicium explicitum.

147. II^a PARS. *Duplicis hujus veritatis certitudo est fundamentum cujusvis iudicii certi.*

PROB. Illud est fundamentum alterius quod: a) absolute in se inspectum, certum fixumque est; b) respectu alterius inspectum, tale est ut: α) eo habito, hoc alterum, dum cetera requisita adsint, haberi possit; β) eo non habito, vel in dubium vocato, hoc alterum, etiam ceteris habitis, haberi non possit; γ) non praesupponat alterum, cui ipsum innitatur; secus enim illud alterum dicendum esset fundamentum. Atqui certitudo hujus duplicis veritatis his characteribus insignitur, relate ad quodvis iudicium certum. Ergo duplicis hujus veritatis certitudo est fundamentum cujusvis iudicii certi.

Primā pars minoris patebit ex dicendis in tertia parte.

Prob. 2^a Pars Min. A. Certitudine duplicis hujus veritatis habita, dum cetera adsint, elici potest iudicium certum.

Haberi potest iudicium certum quoties menti apparet infallibile motivum. Atqui, habita certitudine hujus duplicis veritatis, dum cetera requisita adsint, menti apparere potest infallibile motivum. Ergo.

B. *Certitudine duplicis hujus veritatis non habita, aut in dubium vocata, corruiť cujusvis iudicii certitudo.*

Illud iudicium non est proprie certum, cui deest firmus assensus, vel absentia formidinis oppositi, vel motivum infallibile. Atqui, non habita aut in dubium revocata certitudine a) *primi facti*, deest firmus assensus; b) *primi principii*, adest formido oppositi ac deest motivum infallibile. Ergo, non habita, aut in dubium vocata, certitudine duplicis hujus veritatis, nullum haberi potest iudicium certum.

C. *Certitudo duplicis hujus veritatis non praesupponit certitudinem alius veritatis, cui ipsa innitatur.* Etenim: a) non videtur de quo mens certa esse possit, nisi prius certa fuerit de his duobus. b) Triplex distinguitur ordo: α) *ontologicus* seu essendi; β) *logicus* seu cognoscendi; γ) *nexus* inter utrumque. Ad ordinem autem ontologicum pertinet principium contradictionis; ad ordinem logicum existētia propria; ad nexum utriusque capacitas mentis assequendi verum; tertius autem ordo praesupponit duos priores; hae autem veritates in suo ordine nihil praesupponunt.

148. III^a PARS. *Duplex haec veritas demonstrari nec potest, nec debet.*

A. *Non potest demonstrari.*

PROB. Illud non potest demonstrari quod ad demonstrationem sui praesupponendum esset. Atqui duplex haec veritas ad demonstrationem sui praesupponenda esset. Ergo.

Prob. Min. Ad demonstrationem duplicis hujus veritatis praesupponendae essent praemissae certae. Atqui duplex haec veritas praesupponenda esset praemissis certis. Ergo.

Prob. Min. Duplex ista veritas esset fundamentum certitudinis harum praemissarum. Atqui fundamentum praesupponitur ad rem fundatam. Ergo.

B. *Non debet demonstrari.*

Sensus. Ut mens, iudicans se existere, certa sit de hac existentia, non debet posse eam sibi demonstrare; pariter ut certa sit de principio primo, non debet illud ope medii sibi probare.

I^m ARG. Illud demonstrari non debet, quod negari, et de quo dubitari non potest. Atqui duplex haec veritas negari et de ea dubitari non potest. Ergo demonstrari non debet.

Prob. Min. Illud negari et de illo dubitari non potest, quod ipsa negatione vel dubio affirmatur. Atqui duplex haec veritas negatione vel dubio affirmatur. Ergo.

Prob. Min. Qui eam negat vel de ea dubitat, implicite admittit; a) falsum a vero distingui; b) se negare et proinde se existere. Ergo.

II^m ARG. Illud demonstrari non debet, quo negato, sequitur illico scepticismus subjectivus. Atqui, negata hac duplici veritate, ultro sequitur scepticismus. Ergo.

Patet minor quia est fundamentum omnis iudicii certi.

III^m ARG. Illud nulla demonstratione indiget quod est immediate evidens. Atqui duplex haec veritas est immediate evidens. Ergo demonstranda non est.

Prob. Min. a) *Principium primum est immediate evidens.* — Etenim immediate evidens est illud « quod est, est » seu « quod est, certo est. » Atqui hoc idem est ac « quod est, non potest simul non esse. » Ergo immediate evidens est principium contradictionis. b) *Existencia propria est immediate evidens,* uti dicitur postea.

Scholion. Factum primum, principium primum sunt veritates *primitivae*. Per veritatem enim primitivam non tantum intelligitur id quod est fons e quo ceterae veritates hauriuntur, qua acceptione hae duae veritates dici nequeunt primitivae; sed etiam id quod est fundamentum cui ceterae veritates innituntur.

CAPUT III.

DE OBJECTO ET DE FONTIBUS CERTITUDINIS.

149. Uti ex definitione certitudinis constat, solius intellectus est elicere actus certos; actus enim certus solo iudicio continetur. — Alia autem iudicia certa versantur circa veritates primo cognitae, quae dicuntur *materia certitudinis*; alia circa veritates quae ex veritatibus

primo cognitae, tanquam ex elementis primigeniis, educuntur. Haec elementa intellectui sunt subministranda quibusdam instrumentis, seu haurienda sunt ex certis *fontibus*. — Exin triplex enascitur quaestio: a) quanam est materia iudicii certi? b) quanam sunt fontes e quibus haec materia hauritur? c) quomodo amplificantur, et in aedificium scientificum exstruuntur veritates primo cognitae? — Cum 1^a et 2^a quaestio simul tractentur, dividitur praesens caput in duas sectiones.

SECTIO I^a.

DE MATERIA ET DE FONTIBUS CERTITUDINIS.

Materia certitudinis vel est veritas abstracta, universalis, necessaria, quae dicitur *principium*; vel est *factum* aliquod; ulterius factum est vel *internum*, vel *externum*; iterum factum externum vel *non est remotum* ab cognoscente, vel est *remotum* ab illo, sive *loco*, sive *tempore*.

Instrumenta autem, quibus haec materia intellectui suppeditatur, vel sunt *intrinsicca* homini, vel sunt *extrinsicca*.

1. *Intrinsicca* sunt: a) *sensus intimus* quo intellectui subministrantur facta interna; b) *sensus externi* quibus subministrantur facta externa non remota, potissimum autem existientia corporum exteriorum, eorumque qualitatatum; c) *ideae* quibus essentiae apprehenduntur et quae iudiciis analyticis originem praebent.

2. Instrumentum *extrinsecum* est *auctoritas*, quae suppeditat intellectui facta externa remota.

Quadruplici igitur articulo absolvetur prior ista sectio.

ARTICULUS I.

DE CERTITUDINE FACTORUM INTERNORUM PER SENSUM INTIMUM COMPARATA.

§ 1. *Notiones.* — *Quaestiones.*

150. *Notiones.* 1. In homine triplex distingui debet vita: vegetativa, sensitiva et rationalis. — Etenim: a) homo eas